

VÆRDIEN AF ARKÆOLOGIEN

21 arkæologiske essays

VÆRDIEN AF ARKÆOLOGIEN

21 arkæologiske essays

© 2020 forfatterne og SAXO-instituttet

Udgivet af

SAXO-instituttet

Karen Blixens Plads 8

2300 København S

www.saxo.ku.dk

Redaktion

Henriette Lyngstrøm

Tryk

Campus Print

Alle essays er fagfællebedømte

INDHOLD

Ud af det akademiske ekkorum
Et forord ved *Ole Thirup Kastholm*

Nathalie Højland
Værdien af arkæologien

Mikkel Sørensen
Skovtidens mennesker

Anne Birgitte Gurlev
Mesolitisk mening

Mads Kildegaard Nielsen
Hvem var de mystiske Tunit?

Rune Iversen
En øjenvidneberetning fra "kulturkrigens" rasen

Poul Erik Lindelof
Forhistorien opdelt efter befolkningens mentale programmering

Andreas Valentin Wadskjær
Hvor er flækkeseglene fra yngre bronzealder?

Frida Amalie Bruno Weitling
Identitetsforvaltning i bronzealderens
egekistegrave?

Asta Mønsted
En køn historie

Severin Tobias Mortensen
Kvinder af en anden verden?

Line Lerke
Et brudt momentum: kvinden med
bronzetenvægten

Amalie Donsbjerg
En til dig og en til mig

Sabine Thrane
Offerfænomenet – et komplekst fænomen

Ane Damgaard Jepsen
Den øde gårdsplads

Lone Bang
Vikingeturisme

Karen Lundstoft
En muslingeskal fra havet

Kirstine Pommergaard
Tekhne-logi – studiet i håndværk

Henriette Lyngstrøm

Hic iacit faber – her ligger en håndværker

Kristine Bülow

Gerda og mausoleet – om at gribe dagen,
arkæologien og døden

Jacob Villum Clausen

Dansborg – fra troværdig ruin til laksefarvet
turistattraktion

Lærke Pihl Mortensen

På fortiden bygger nutidens evne til at skabe
fremtiden

Kære læser

Der skrives meget godt om arkæologi. Der skrives meget godt om arkæologi på Københavns Universitet. Og det er godt for arkæologien, at vi skriver. Studerende og undervisere. Bachelorstuderende, kandidatstuderende og alle de færdiguddannede, der sidder rundt om på museer og kulturinstitutioner. Vi skriver, fordi vi er nysgerrige og vil vide mere om fortiden og helst en anden slags viden, end den vi allerede har. En af de måder vi kan få mere at vide på, er at skrive os ind på problemstillingerne. Det giver arkæologien værdi. En værdi, der tit tilføjer faget noget nyt og helt uventet, som også får en værdi uden for det akademiske ekkorum.

Dette er den femte samling arkæologiske essays fra Københavns Universitet. Forordet er skrevet af overinspektør ved Roskilde Museum Ole Thirup Kastholm. Han er uddannet arkæolog fra Københavns Universitet, medlem af fagets censorkorps og en drivkraft bag flere af de forrige essaypublikationer.

Tak til ham og tak til alle fagfællebedømmerne – men først og fremmest tak til alle jer, der deler jeres essays, der giver arkæologien værdi.

Et brudt momentum: kvinden med bronzetenvægten

Line Lerke

På første semester på forhistorisk arkæologi skrev jeg en opgave om grave og gravlæggelser i yngre jernalder. Arkæologiens verden var ny for mig, og jeg famlede nærmest i blinde, da jeg skulle nedfælde den overvældende empiri. Jeg husker stadig, at jeg anvendte formuleringen *at stede sine kære til hvile*. Til den efterfølgende vejledning fik jeg at vide, at ud over manglen på akademisk skrivestil må man endelig ikke skrive *kære*, da det insinuerer følelser, vi ikke kender til. Det er ikke en del af det, arkæologien kan give svar på.

Måske skulle jeg ikke tage det som en total affejning af at inddrage følelser i arkæologien – måske var det blot en hensyntagen for ikke at forvirre mig yderligere ved også at inddrage teoretiske immaterialiteter på første semester, hvor arkæologien endnu var en uudforsket verden. Under alle omstændigheder har kommentaren sat sig fast, og den har ført til mange spekulationer. For er det rigtigt at udelade de følelser og immaterialiteter, som ikke

bliver fysisk åbenbaret gennem målbare enheder? Kan vi forsøge at nærme os døden og mennesket på en måde, hvor arkæologien også udgraver følelser og minder? Det må være muligt at finde en åbning ind til de tanker, idéer og emotionelle strømninger, som nødvendigvis har været til stede i fortiden. En indgangsvinkel kunne være den materielle kultur, så hvis vi undersøger en grav og udvælger et udpluk af gravgaverne – lad os sige en tenvægt – hvad kan vi da udlede?

Behovet for at interagere med eller skille sig af med de døde er universelt. For det meste er begravelser iscenesatte og orkestrerede af de efterladte i henhold til de ritualer og praksisser, der hersker i det givne samfund. Igennem diverse forskrifter bliver den døde krop placeret i en kontekst, der kan indebære tilstedeværelsen af genstande. Det kunne være som en af de gravlæggelser fra yngre romersk jernalder, der er udgravet ved Skovgårde på Sjælland.

Skovgårde er en gravplads med rige kvindegrave, der kan forbindes med Kontinentets fyrstegrave med kar af metal og glas samt genstande af guld og sølv. I sidste halvdel af 200-tallet blev en kvinde på 25-30 år gravlagt i en ildpåvirket stammekiste. Hun manglede bestemt intet i døden. Hun var gravlagt i en peplosstilet dragt med to fibler af sølv, hendes hår var dækket af et fint hårnet med glas- og ravperler, ved brystet lå et skår af farvet romersk glas, fingeren var prydet med en slangehovedring og adskillige kar med gode sager var medgivet. Det, der har særligt interesse i denne sammenhæng, er tenvægten af

bronze, der sammen med en nål af samme materiale var lagt ved den nedre del af hendes højre ben.

Tekstilredskaber er ret almindelige i grave i Skandinavien og Nordeuropa i romersk jernalder, og tilstedeværelsen fører til interessante overvejelser om, hvorfor de begynder at optræde som gravinventar, da det er en sjælden gravgave i den ældste del af jernalderen. Det er imidlertid vanskeligt at teoretisere betydningen og de tilknyttede affekter af tenvægte i grave. Det vanskelige har dog aldrig stoppet en arkæolog, så jeg vil tillade mig at fortsætte.

Knogler, genstande og de implicitte narrativer, der er indlejret i grave, kan vække genkendelige følelser, empati og gru blandt forskere såvel som lægmænd: en ung kvinde med sit nyfødte barn på en svanevinge, et moseligs fastfrosne grimasse, en stenalderfamiliemassegrav eller en megalits indre knoglekaos. I sådanne kontekster er forhistoriens følelser næsten håndgribelige, og det kan endda være muligt at optegne menneskelige relationer.

For nylig læste jeg en artikel i Weekendavisen, hvor professor Lotte Hedeager tegner et smukt og følsomt billede af den førnævnte stenalderfamilie, som blev myrdet og begravet i en massegrav i det sydlige Polen. Hun beskriver, hvordan naturvidenskabelige analyser kan anvendes til at etablere sociale tilknytninger og få indblik i en fortidsfamilies mikrokosmos. De genetiske analyser viste, at de 15 gravlagte individer lå tæt sammen med dem, de var nært beslægtet med. En mor holdt om sit barn, mens

to brødre lå side om side. En ældre kvinde var lagt tæt sammen med sine to sønner, og en 35-årig kvinde var placeret med sin teenagerdatter og femårige søn. Her i gravens dyb er det evident, at naturvidenskaben kan bringe os tættere på fortidens følelser og relationer.

Jeg mener, at genstande kan yde samme indsigt. I ny og næ er det da også muligt at læse sådanne følelsesinsinuationer i den arkæologiske litteratur. Eksempelvis skriver museumsinspektør Linda Boye i *Drik - og du vil leve skønt*, at omsorg for den døde blandt andet kan tolkes ud fra skikken med Charonsmønter. At færgemanden får sin betaling for sikker overfart til dødsriget i form af et glasskår, som er placeret i munden på den gravlagte, er derved ifølge Boye en materiel manifestering af omsorg. Kvinden med tenvægten må ligeledes være udtryk for en vis form for omsorg, for ellers kunne hun lige så vel være endt som genstandsløs strandvasker.

Samfundsstrukturer og kulturelle tendenser kan være markører i forståelsen af gravgaver. I forhold til Skovgårdetenvægtenes betydning skal denne afspejles i jernalderens rum. Tenvægten er en integreret del af tekstilhåndværkerens værktøjskasse i yngre romersk jernalder. Håndværks- og handelspladser huser det komplekse håndværk, mens vævernes arbejdsrum i højere grad forekommer i dertil indrettede grubehuse fremfor i langhusets mere hjemlige sfære. Spinding er dog en beskæftigelse, som kan foretages i alle rum ude såvel som inde. Man er forholdsvis fri, indtil

man stiller sig ved væven. Selve tenvægten kan man have med overalt. Tydeligvis også i døden.

Tekstilhåndværket får i løbet af romersk jernalder karakter af at være specialiseret og organiseret. Herved er det muligt, at en form for identitet er indlejret i håndværket og dermed også i redskaberne. Den øgede specialisering af håndværket og placeringen af dette uden for hjemmets fire vægge kan anses som en faktor, der har betydning for anvendelsen af tenvægte som gravgaver.

Sådanne ændringer i en samfundspraksis kan skyldes udefrakommende påvirkninger, men forandringer og bevægelser bundet lige så vel i menneskets følelsesunivers. Følelser kan opfattes som biologiske, universelle og menneskeligt indbyggede, men de kan også anskues som resultater af sociologiske og kulturelle påvirkninger. Der er fornuftige, sociale, økonomiske og følelsesmæssige incitamenter for at agere og udvikle sig. Tenvægte og disses funktioner og udviklinger bundet i teknologiske og tekniske aspekter, men jeg mener også, at det i høj grad hænger sammen med sociale og emotionelle strømninger. Dette manifesteres eksempelvis i den foretrukne dragtmode, som binder folk sammen, og som avler kreativitet og tradition i håndværket. Praksisfællesskaber er sociale såvel som praktiske, og de er drevet af følelsesmæssige og spontane bevægelser i traditionernes rum. Skovgårdekvindens bevægelser har i høj grad været formet af det sociale rum, hun har bevæget sig i, og det praksisfællesskab hun var en del af. Et håndgribeligt minde om dette fællesskab kan eksempelvis findes i tekstilernes

tråde, som er s- eller z-spundne og dermed resultatet af den håndbevægelse, som har fået redskabet til at svinge mod venstre eller højre.

Materielt og tekstilteknisk er der derved affekter forankret i tenvægten. Den er en del af hendes identitet, relationer og bevægelser.

Jeg er af den opfattelse, at kvinden fra Skovgårde kan være gravlagt med tenvægten som et minde om hendes tekstiltekniske valg. Tenvægten er placeret ved den nedre del af hendes højre ben, hvilket indikerer brugen af undertynget spinding, hvor tenskaft og tenvægt hænger frit. Måske har hun intuitivt foretrukket at svinge tenvægten mod højre, men det ved kun de, der var tættest på hende. Dermed ligger der implicit følelsesmæssige relationer forankret i tenvægten, da de mennesker, der intentionelt har placeret redskabet i graven, har haft et indgående kendskab til kvinden og hendes spinding af tråde. Hendes spindeteknik kan naturligvis både have været et personligt valg eller en lokal, kulturelt betinget teknologisk tradition. Begge aspekter er menneskelige bevægelser og valg, som understreger samspillet mellem menneske og ting samt de tilknyttede affekter.

Ikke desto mindre er tenvægtens momentum brudt i døden, og den skal derfor finde en ny tilstand i graven. Arkæologisk kan den være vanskelig at placere i en specifik gravgavekategori. Gravgaver kan typisk opdeles i to grupper: genstande, som har direkte tilknytning til kroppen – såsom smykker og fibler – og genstande, der ledsager kroppen – såsom

keramik og våben. Jeg ser tenvægten som et sted midt imellem. Den sidder ikke fast på kroppen, medmindre den bliver brugt som en perle. Alligevel er den i tæt forbindelse med kroppen og dens bevægelser, selvom det er et redskab. Det placerer tenvægten i en interessant mellemtilstand mellem personlig ejendel og eksternt middel.

Dette illustrerer det problematiske ved at opsætte kategorier, som ikke tager højde for immaterielle aspekter. Et sværd ledsager ganske rigtigt kroppen, men det har også direkte tilknytning til individet, da det kan være en yderst personlig genstand med tilknyttede følelser og minder. Det samme gør sig gældende for tenvægten. Det er derfor essentielt at inddrage affekter og emotionelle strømninger som faktorer i forståelsen af den materielle kultur, da denne ikke drager fordel af at blive studeret som en statisk instans.

Lad os forsøge at tage tenvægtens transformation fra roterende redskab til stille gravgave videre, for vi mangler et aspekt i anskuelsen af objektet: symbolet. Hvis vi følger den ofte anvendte tilgang til forhistorisk religiøsitet, vil det være mest nærliggende at anskue tenvægten som et symbol på evig spinding i efterlivet. Hvis vi derimod kigger på selve symbolet på tenvægtens præmis, så er tenvægten en genstand, der kan repræsentere adskillige symbolikker. Ikke mindst på grund af redskabets anvendelsesegenskab til at rotere og spinde fibre til tråde og omdanne materiale til stof. Eller mere dramatisk – til at spinde skæbnen, livet og døden.

Fra et mytologisk synspunkt indgår spinding i udmålingen af menneskets skæbne. Nornerne regerer over skæbnetrådene med magt over liv og død, og valkyrierne bestemmer krigernes skæbne ved deres væv af tarme og dødningehoveder. Disse kvinder må være de ultimative spindere og vævere tættest på trådenes kraft og skæbnens dannelse. I nornernes og valkyriernes skær får tenvægten en anden betydning, som foruden at repræsentere et tekstilteknisk valg kan være et symbol på tid, skæbne, liv og død i tenvægtens roterende, metaforiske kraft. Jeg kan naturligvis ikke konkludere, at jernalderens folk i Skovgårde troede på norner og valkyrier, men det er evident, at symbolet er en stærk instans, som har eksisteret længe før det 21. århundredes mangfoldige symbolverden og farverige emojis.

Kvinden fra Skovgårde blev begravet med bronzetenvægten, hvad enten denne repræsenterer tekstilmæssig viden og kunnen eller udgør et symbolsk momentum. Svaret finder jeg dog ikke (endnu?), men jeg synes, det er vigtigt at blive ved med at undre sig og behandle det vanskeligt tilgængelige. Nu ligger jeg heller ikke længere søvnløs over, at jeg skrev *kære* i min opgave på første semester. For jeg synes, det er vigtigt at skubbe grænser og inddrage følelser og affekter i arkæologien.